

Щербакова О. О.

викладач кафедри ОМ,
факультет мистецтв,
Криворізький державний
педагогічний університет

СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ТВОРЧО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М.С. САМОКИША В РОСІЙСЬКОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВІ

Анотація: в статті вперше докладно розкривається існуюча картина з проблеми вивчення творчо-педагогічної діяльності відомого художника-баталіста М.С. Самокиша в російському та українському мистецтвознавстві.

Ключові слова: творча спадщина, педагогічна діяльність, батальний живопис і графіка.

Аннотация. Щербакова О.О. Состояние исследования творческо-педагогической деятельности М.С.Самокиша в российском и украинском искусствоведении. В статье впервые подробно раскрывается реальная картина проблемы изучения творческо-педагогической деятельности известного художника-баталлиста Н.С. Самокиша в русском и украинском искусствознании.

Ключевые слова: творческо-педагогическая деятельность, степень изученности.

Annotation. Scherbakova O.O. Sostojanie of study of creative-pedagogical activity of M.S.Samokisha in Russian and the Ukrainian art criticism. In this article for the first time in detail reveals the real picture problems of studying of the creative and pedagogical activities of the famous artist-battle N.S. Samokish in Russian and Ukrainian art criticism.

Надійшла до редакції 12.05.2011

Постановка проблеми. Нещодавно у жовтні 2010 року вузьке коло фахівців з теорії та історії образотворчого мистецтва Харкова і Сімферополя святкувало 200-річний ювілей з дня народження М.С. Самокиша – видатного художника-баталіста і анімаліста, живописця, графіка. В рамках свята було проведено планову наукову конференцію, опубліковано ряд статей і повідомлень у періодичних виданнях, вперше за декілька років організовано виставку художніх творів М.Самокиша і його учнів з фондів Сімферопольського і Харківського художнього музеїв, представлено до вільного споглядання деякі архівні документи і літературні джерела, публіцистичні матеріали про життя і творчість художника з фондів Сімферопольської наукової бібліотеки ім. Франка і Харківської наукової бібліотеки ім. Короленка.

Очевидно, що всі проведені заходи значно поглибили уявлення про особистість М.С.Самокиша не тільки серед фахівців, але і у пересічного глядача. Натомість матеріали конференції і доповіді фахівців дають можливість пересвідчитись у наявності суттєвих розходжень і неточностей у таких явищах як подробиці життя і біографії митця, причини його творчих злетів та падінь, умови творчо-педагогічної діяльності, місцезнаходження тих чи інших нині збережених творів, мистецтвознавча та естетична оцінка його творчого доробку за різних періодів діяльності.

Не менш важливим питанням в контексті дослідження особистості М.С.Самокиша є виявлення стану вивченості творчо-педагогічної діяльності митця як в російському, так і в українському мистецтвознавстві. Проведення ґрунтовного історіографічного дослідження з питань життя, творчості і педагогічної діяльності М.Самокиша дозволить скласти, на наш погляд, повну картину сприйняття особистості митця представниками фахового напрямку за всіх періодів творчості. Також проведення такого аналізу сприятиме виявленню неточностей, виокремленню істинних і заангажованих відгуків стосовно творчого хисту художника, і дозволить на основі вивченого матеріалу надати належної оцінки творчо-педагогічній спадщині М.Самокиша з позицій сучасної мистецтвознавчої науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що донині цілеспрямовано з метою написання історіографії означеної проблеми не було створено ґрунтовного дослідження. Звісно, всі відомі сьогодні автори монографій про М.С.Самокиша спиралися при написанні матеріалу на певні літературні і архівні джерела, однак вони наведені в тексті у формі посилань і винесені до загального списку вкінці праць. Серед статей в періодичних виданнях також не зустрічається аналіз літератури, присвяченої М.С. Самокишу, окрім, ймовірно, однієї статті радянського періоду 1941 року «Академік батального живопису» Ю.Штаермана, в котрій автор наводить критичну оцінку монографії Я.Біргала «М.Самокиш: життя та творчість». Коротка оглядова стаття в електронному варіанті присвячена існуючим у Харківській науковій бібліотеці ім. Короленка джерелам про особистість

художника і представлена на офіційному сайті бібліотеки.

Мета статті полягає у висвітленні загальної картини ступеню вивченості творчо-педагогічної діяльності М.С. Самокиша в російському та українському мистецтвознавстві, починаючи ще від прижиттєвих публікацій і видань.

Робота виконувалась згідно планів науково-дослідної та навчально-методичної роботи кафедри історії та теорії мистецтв Харківської державної академії дизайну та мистецтв.

Результати дослідження. В Україні інтерес до мистецько-педагогічної діяльності М.С. Самокиша відмічається з 1929-их років, після того, як художник переїхав із Санкт-Петербурга на проживання до Криму у 1922 році. В Росії особистість художника знаходилась в центрі уваги фахівців ще за часів Імперії. Характерно, що зміст статей і досліджень, присвячених творчості видатного баталіста в залежності від місця і часу створення є неоднаковим. Більшою мірою це спричинено тим явищем, що продовж всього життя М. Самокиша, мистецтвознавча критика не завжди знаходилась в ідентичних умовах існування та розвитку, відчуваючи на собі негативний вплив тієї чи іншої урядової цензури.

Серед журнальних статей 1884-1916 рр., в яких тією чи іншою мірою порушуються питання творчо-педагогічної діяльності М.Самокиша, слід виокремити такі як «Наши художники-баталісти» Ф.Булгакова в журналі «Новь» (1884), «Н.С. Самокиш – художник-баталіст и художник-иллюстратор» В.Русакова в журналі «Новый мир» (1904), «В мастерских академии художеств» в журналі «Аполлон» (1913), «В прилепах Я.И.Бутовича» І.Лазаревського в журналі «Столица и усадьба» (1913). В названих публікаціях М.С. Самокиш більшою мірою згадується як художник-ілюстратор, художник-графік батального та анімалістичного жанру. Відгуки про творчі зацікавлення М.С. Самокиша і рецензії на Академічні виставки, в яких він брав участь, знаходимо в таких виданнях як «Петербургская газета» (1889), «Новое время» (1889), «Петроградская газета» (1915), «Петроградский листок» (1916).

В Україні художник опинився в часи постреволуційних зрушень в соціально-політичному житті суспільства, які в деяких аспектах негативно позначились не тільки на громадському бутті, але і на розвиткові образотворчого мистецтва, мистецтвознавчої критики і публіцистики. Так, у 1929-1941 рр. дослідження творчості М.Самокиша, здебільшого, не носить фахового наукового характеру.

Однак у 1930 році відомості про видатного вже на той час баталіста підсумував художник і мистецтвознавець М.Бурачек в монографії «Микола Самокиш». Дана монографія одна з небагатьох, в котрій автор з глибоким розумінням окреслює масштаби художньо-педагогічної діяльності М.Самокиша, виводячи його на найвищі шаблі історії розвитку батального жанру у світовому образотворчому мистецтві. Подана М.Бурачеком біографія життя художника є одною з найточніших, написана з

опорою на особисті свідчення М.Самокиша. Хоча в праці не досить широко аналізуються твори художника, натомість докладно описуються події і обґрунтовуються методи викладання батального жанру М.Самокишем, запроваджені ним в Петербурзькій Академії мистецтв.

Через десять років у 1940 виходить з друку монографія Я.П. Бірзгала «М.С. Самокиш: життя і творчість», яку сам Микола Семенович відносив до ряду однієї з найоб'єктивніших¹, що багато в чому пояснюється дружніми стосунками між двома діячами культури. Та слід зауважити, що оцінка творчого доробку художника Я.Біргалом багато в чому ідентична до міркувань М.Бурачека.

Що ж до періодичних видань 1929-40-их років, то тут часто зустрічаються статті, присвячені особистості М.С. Самокиша. Більша частина інформації в них спрямована на загальний огляд його життєво-творчого шляху, при чому дореволюційний етап згадується мимохідь, натомість дещо пафосно розглядається творчість художника, присвячена радянській революційній дійсності.

Починаючи з 1935 року, статті в пресі вже свідчать про безпосередню зацікавленість особистістю мистця, як художника-практика і викладача. Так, в одному з повідомлень в газеті «Крымский комсомолец» за 1935 рік вбачаємо одну з перших спроб звернути увагу громадськості на необхідність переосмислення і уважного дослідження творчого спадку художника. Зокрема, висловлюється зауваження з приводу того, що часто М.Самокиша сприймають як художника, який пише здебільшого кавалерійські бої і асоціюється з майстерно відтвореними в живописі і графіці образами коней. Натомість, як зазначає невідомий автор, М.Самокиш заслуговує увагу і як митець, який зробив значні творчі досягнення, розвиваючи в батальних сценах теми, пов'язані з історією українського народу і татаро-монгольського населення Криму.

За 1935 рік особливо докладною, на наш погляд, є стаття Т.Федорової «Микола Самокиш» в журналі «Література і мистецтво Криму». Помітним в контексті нашого дослідження є також збірник статей «50 лет деятельности академика Н.С. Самокиша» під редакцією Б.С. Ольхового за 1935 рік, в якому М.Самокиш розглядається багатопланово, як особистість, художник і педагог. Зокрема, один з авторів збірника, М.Вейс, публікує деякі листи учнів і сучасників, адресовані художнику, які унаочнюють особливий вклад митця до розбудови художньої освіти в Криму.

Необхідно відмітити, що на тлі всього обсягу авторів статей в радянських газетах 40-их років, виокремлюється Ю.Штаерман, через тяжіння до професійного критичного аналізу і незаангажованого реалістичного підходу до розкриття будь-яких питань творчості М.Самокиша. Так, в статті «Художник-патріот» 1940 р. в газеті «Комуніст» Ю.Штаерман схвально відгукується не тільки щодо нових тем творчості М.Самокиша, присвячених Червоній армії, але і стосовно дореволюційних захоплень майстра

історією російського народу. Малюнки пером і живописні твори баталіста з циклу воєнної історії Росії, автор статті називає «величезним вкладом художника-патріота до скарбниці рідного мистецтва»².

Достоїнстю з професійної точки зору виявляється стаття мистецтвознавця М.Безхутрого «Академік живопису». В коло аналізованих автором подій з життя і творчості М.Самокиша входять ті, які змістовно пов'язані з Харковом. Так у сфері зацікавлень дослідника опиняються дружба і сумісні мистецькі проекти М.Самокиша з С.Васильківським; твори, написані в харківській майстерні; графічне оформлення ілюстраціями повісті Марка Вовчка «Маруся» і повісті М.Ординця «Анна Русинка»; викладацька діяльність художника в Харківському художньому інституті (ХХІ) у 1938-41 рр. М.Безхутрий один з перших дослідників називає в своїй статті М.Самокиша «українським художником»³.

Окрему групу складають повідомлення в періодиці 1940-их років, пов'язані зі святкуванням 80-річного ювілею М.С. Самокиша: «Красное знамя» (24 вересня 1940 р.), «Известия» (22 жовтня 1940 р.), «Красный Крым» (8 вересня 1940 р., 29 грудня 1940 р.), «Советская Украина» (24 квітня 1940 р.), «Правда» (8 вересня 1940 р.), «Советское искусство» (14 вересня 1940 р.), «Кримський комсомолец» (7 жовтня 1940 р.)

Вже у 1945-46 роках, після смерті художника, в тих же виданнях зустрічаємо інформацію про святкування 85-річчя з дня народження митця (Красное знамя, 3 жовтня 1945 р.; «Памяти академіка живописи Н.С. Самокиша» // Ленинградская правда, 4 жовтня 1945 р.; «Чествование памяти художника Самокиша» // Советская Украина, 9 жовтня 1945 р.; «Памяти академіка живописи Самокиша» // Известия, 4 жовтня 1945 р., // Правда, 4 жовтня 1945 р.), організацію виставки в пам'ять про видатного баталіста («Красный Крым», 17 травня 1944 р., «Русско-японская война в рисунках» // Красное знамя, 9 жовтня 1945 р.)

Виявляється також, що вже у 40-их роках незабаром після смерті М.Самокиша, все частіше лунає думка в пресі про необхідність організації меморіального музею художника («В доме-музее Н.С. Самокиша» // Красное знамя, 19 січня 1946 р., «Дом-музей художника Самокиша» // Правда, 22 січня 1946 р., «Допомогти будинкові-музею М.Самокиша» // Соціалістична Харківщина, 25 вересня 1946 р., А.Каштаньєр «В домике академіка Самокиша» // Красное знамя, 29 липня 1945 р., «Квартира-музей М.С. Самокиша має бути відкрита» // Соціалістична Харківщина, 20 лютого 1949 р.)

Починаючи з кінця 50-их – початку 60-их років ситуація в періодиці стосовно висвітлення творчо-педагогічної спадщини М.Самокиша кардинально не змінюється. Однак, до статей фактологічного характеру з кінця 60-их, а також у 70-80-их рр. додаються мемуари деяких учнів М.Самокиша, зокрема О.Міщенко, Л.Чернова, С.Беседіна, О.Авсіяна та ін..

Значною подією у вивченні особистості М.Самокиша можна назвати 1960 рік, коли газета «Крымская правда» і «Курортная газета» присвятили

цілу розгортку номера М.Самокишу. Тут були розміщені статті таких авторів, як О.Авсіян, О.Міщенко, О.Полканов, В.Марков, О.Музиченко, Л.Смерчинський, О.Александров, І.Пойда.

Так, стаття О.Александрова «Украина в творчестве Самокиша» (1960 р.) в «Курортной газете» представляє собою стислий, проте змістовний аналіз побутових та мистецьких зв'язків М.Самокиша з Україною. Достатньо інформативною є стаття О.Авсіяна, одного з кримських учнів М.Самокиша, «Чуткий воспитатель и педагог» в тому ж номері «Курортной газеты». О.Авсіян детально зупиняється на особливостях творчо-педагогічного хисту М.Самокиша, методах художньої праці над картиною. Стаття в «Крымской правде» мистецтвознавця О.Полканова «Песнь Украине» (1960 р.) унаочнює наявність уваги з боку громадськості до М.С. Самокиша, як до художника, який займає високі позиції в історії вітчизняного батального живопису початку ХХ століття. У О.Полканова М.Самокиш виступає як «радянський» художник, який «своєю творчістю об'єднав український і російський народи». Цінною інформацією насичена стаття О.Міщенко «Большой художник» (1960 р.), одного з учнів Миколи Семеновича в «Крымской правде». Відомий кримський художник О.Міщенко згадує чотири роки навчання в студії баталіста Самокиша, докладно описує обстановку студії, якість навчання, методи педагогічної роботи художника з учнями, викладацький стиль М.Самокиша.

У 1968 році в «Прапорі» друкується стаття харківського художника Леоніда Чернова, учня М.Самокиша з батального класу Харківського художнього інституту (ХХІ). Найбільшою цінністю цієї статті, на наш погляд, є можливість познайомитись з живими спогадами сучасника і учня. В тому ж «Прапорі» у 1976 році міститься стаття «Незабутнє» художника Сергія Беседіна. В ході розповіді автор статті розкриває особливості творчої роботи М.Самокиша, його манери і стилю. В статті Н.Асеевої «На полотнах – конница революции» (1985 р.) М. Самокиш постає як «майстер історичної картини». Негативною рисою статті, на наш погляд, є дещо звужене сприйняття творчості М.Самокиша в батальному жанрі, зведене до аналізу тільки радянського періоду. В.Соловйов в газеті «Крымская правда» присвятив статтю «Вірність кримській темі» (1981 р.) післяреволюційному періодові життя і творчості М.Самокиша, підкреслюючи його значимість для Криму, як зачинателя професійної художньої освіти.

Суттєвим внеском до процесу дослідження творчо-педагогічної діяльності М.Самокиша можна назвати послідовну появу у 50-60-их роках низки альбомів і монографій – Г.Портнова «Микола Семенович Самокиш» (1954 р., Москва), В.Яценко «М.С. Самокиш. Нарис про життя і творчість» (1954 р., Київ), І.Пікулева «Николай Семенович Самокиш» (1955 р., Москва), О.Полканова «Николай Семенович Самокиш. Жизнь и творчество» (1960 р., Симферополь), В.Ткаченко «Николай Семенович Самокиш. Жизнь и творчество: 1860-1944» (1964, Москва).

Так, з прикрістю зауважимо, що вступний текст до альбому «Николай Семенович Самокиш» Г.Портнова характеризується наявністю значних відходжень від дійсних фактів з життя і творчості М.С. Самокиша, особливо це стосується невірних вказаних автором дат створення тих чи інших картин і знаменних подій з біографії митця⁴. Виклад основного змісту відрізняється сильною заідеологізованістю. Поряд зі схвальними окликами зустрічається в альбомі критична оцінка окремих аспектів творчості М.С. Самокиша. Зокрема, Г.Портнов, аналізуючи ілюстративне оформлення М.Самокишем книги «Севастополь і його славне минуле», ставить в догану художникові те, що він «захопившись загальним видом побутових сцен і битв, не зміг психологічно розкрити образи героїв Севастополю»⁵. Під критикою опинились і малюнки пером М.Самокиша в журналі «Нива», виконані ним до сторіччя перемоги Росії у Вітчизняній війні 1812 року. Г.Портнов звинувачує тут мистця у «обмеженості»⁶. Живописна манера М.Самокиша також не викликає повного задоволення дослідника. Зі слів Г.Портнова, манера митця підкреслювати графічно контур предметів в картинах «свідчить про недостатню виробленість його живописних прийомів»⁷.

Монографія мистецтвознавця О.Полканова «Самокиш Николай Семенович: жизнь и творчество» (1960 р.) з огляду на змістовність, фактологічну відповідність, широту обсягу є одною з найкращих. Автор докладно розглядає всі віхи життєво-творчого шляху майстра. На відміну від Г.Портнова, О.Полканов подає матеріал більш розкуто, без надто зайвої трансформації змісту згідно комуністичної ідеології. Грунтовний аналіз в монографії отримала живописна спадщина М.Самокиша в батальному жанрі радянського періоду. Не лишилась поза увагою дослідника і українська тематика в творах мистця 1930-их років. Педагогічна діяльність художника розглянута в монографії в достатній мірі для формування загального уявлення.

Близько з цією монографією за часом створення, змістом, обсягом розглянутого матеріалу знаходяться роботи В. Яценко, І. Пікулева і В.Ткаченко, в яких матеріал більшою мірою повторюється, по-різному інтерпретуючись кожним з авторів. Так, в монографії В.Ткаченко «Николай Семенович Самокиш. Жизнь и творчество: 1860-1944», помітною стає зацікавленість автора радянським періодом творчості художника, особливо тієї його частини, яка пов'язана з вивченням, популяризацією і втіленням М.С. Самокишем на полотнах подій з української історії. Так, в контексті свого дослідження, В.Ткаченко 1963 року надрукувала статтю «Мотиви народного мистецтва в творчості М.С.Самокиша» в журналі «Народна творчість та етнографія», де вона підкреслює, що особливо помітною віхою в історії розвитку українського образотворчого мистецтва, зокрема, графіки, можна вважати оформлений С.Васильківським і М.Самокишем альбом «3 української старовини». Дослідженням схожих питань творчості М.Самокиша займалась і С.Музиченко, що унаочнює її стаття 1980

року «Етнографічні зацікавлення М.С.Самокиша: (до 120-річчя з дня народження)» знову в журналі «Народна творчість та етнографія».

В межах окремого дослідження розглядаються деякі педагогічні принципи М.С. Самокиша в параграфі останнього розділу дисертації Ковальчука О.В. за темою «Історія живописного факультету НАОМА і його роль у вихованні мистецьких кадрів та формуванні національної живописної школи України 1917-1941 років» (2003 р.) О.Ковальчук проводить порівняльний аналіз педагогічної системи М.С. Самокиша, як представника класичної академічної школи живопису і його учня К.Д.Трохименка.

Стаття Сорокіної Г.В. «Художник царской охоты Николай Самокиш» (2004, с.28-31) у «Московском журнале» являє собою одну із небагатьох спроб до аналізу дореволюційного графічного спадку митця. Автор акцентує увагу на помітній індивідуальності манери художника, його глибокій обізнаності в особливостях пластичної мови звенигородських орнаментів, якими користується М.Самокиш при виконанні ілюстрацій до книги І.Кутепова «Царське, великокняже та імператорське полювання на Русі». Того ж року, що і стаття Г.Сорокіної, виходить книга В.В. Панкратова «Охота в русском искусстве: забытые имена», де автор також виявляє зацікавленість до персони М.С.Самокиша в контексті його відношення до теми мисливства в образотворчому мистецтві.

Певний інтерес з питань дослідження педагогічної спадщини М.Самокиша представляє стаття Є.Алексєєвої «Педагогическая деятельность Н.С. Самокиша и его роль в становлении художественного образования в Крыму» (2003). В статті М.Самокиш представлений як один з перших і найактивніших фундаторів професійної художньої освіти на теренах Кримського півострову. В даному контексті Є.Алексєєва коротко, проте змістовно, описує внутрішній регламент і якість освіти у приватній художній студії М.Самокиша, докладно розглядається процес реорганізації студії художника у Кримське художнє училище.

Вступна стаття Ніни Лапідус до альбому «Николай Самокиш» (2006) із відомої серії «Мастера живописи» видавництва «Белый город» є однією з небагатьох статей сучасності, в якій з нових позицій розглядається творчість Миколи Самокиша у революційний і радянський часи, і подається незаангажована інформація про взаємини художника з проявами нової влади пролетаріату.

Особливий інтерес в контексті дослідження являє стаття харківського дослідника В.С. Немцова «Творческое кредо Н.Самокиша – мастера батального жанра» (2008) в журналі «Галерея искусств». Дана стаття дає можливість познайомитись з позицією автора публікації стосовно окремих проблемних питань у вивченні життєвого і творчого спадку художника. Зокрема, аналізуючи цикл творів художника з історії України, В. Немцова приходять до висновку, що М. Самокиша можна вважати засновником нового стилю – «геройного реалізму», особливість якого визначила

органічна єдність концепції реалізму з елементами романтизму і імпресіонізму»⁸.

Стаття Амеліної Лариси «Не только романтик войны» (2010) в журналі «Антиквар» здебільшого носить ознайомчу, а не критичну функцію, розкриваючи в коротких інформаційних повідомленнях і аналітичних співставленнях подробиці з життя і творчості Миколи Самокиша. Натомість, з деякими твердженнями автора погодитись безапеляційно неможливо. Так спонукає до серйозних дискусій твердження автора статті з приводу того, що картина Миколи Самокиша «Бій Максима Кривоноса з Ієремією Вишневецьким» порівняно з дореволюційними творами є набагато слабкішою. Важко також погодитись з думкою автора про те, що творами М.Самокиша пізнього періоду «притаманні салонний академізм, зайвий пафос і схематизм композиції»⁹.

Висновки. Результати проведеного огляду літератури стосовно питань творчо-педагогічної діяльності М.С. Самокиша дозволяють зробити наступні висновки. Так, цілком очевидно є притаманність більшій частині опублікованого матеріалу значної заідеологізованості, зайвої пафосності, а в деяких випадках несправедливої нищівної критики. Такі обставини багато в чому ускладнюють сприйняття загальної картини творчого доробку митця сьогодні.

Практично всі існуючі монографії про М.Самокиша характеризуються послідовністю, систематичністю у викладі матеріалу, але не містять певної наукової проблематики з питань творчості художника. Художній аналіз творів, представлених в монографіях і альбомах, потребує переосмислення.

Здійснений в межах даної статті огляд літератури дозволяє також пересвідчитись у наявності незаповнених лакун у процесі вивчення творчо-педагогічної спадщини М.С. Самокиша. Так, дореволюційний період творчості М.Самокиша в українській художній критиці і публіцистиці є маловисвітленим. Тут потребує серйозного аналізу графічна спадщина художника в батальному жанрі, ілюстративна діяльність М.Самокиша. Відкритим для подальшого дослідження лишається питання щодо особливостей живописної манери М.Самокиша, оскільки характеристики і оцінка її у окремих дослідників є суперечливою, а, місцями, абсолютно негативною.

Найбільш актуальним для вивчення в контексті становлення історії українського образотворчого мистецтва виявляється та сторона творчих зацікавлень художника, яка пов'язана з вивченням історичного минулого України, етнічної своєрідності української культури.

Майже недоторканим в літературі лишається питання спадкоємності традицій реалістичної школи живопису М.С.Самокиша. Відсутня загальна картина персоналій учнів М.Самокиша, характеристика їх творчих досягнень і вподобань. З цього приводу потребує визначення місце і роль М.С. Самокиша у процесі розвитку батально-історичного жанру в

українському живописі, значення його як викладача в системі професійної художньої освіти Криму, Харкова та інших регіональних центрів України.

Перспектива подальших досліджень та публікацій. Проведений в статті огляд літератури, присвяченої життєво-творчому шляху М.С. Самокиша дозволив виявити мало висвітлені аспекти художньої творчості і педагогічної діяльності митця, на розкриття котрих будуть спрямовані наступні кроки дослідження.

Література і примітки:

- 1 Самокиш М.С. Як я став художником / Микола Семенович Самокиш. – рукопис з архівного фонду М.Самокиша (донині неформованого) у Харківському художньому музеї. – с.1.
- 2 Штаерман Ю. Художник-патріот // Комуніст. – № 29/111. – 1941. – документ з архівного фонду М.Самокиша (донині неформованого) у Харківському художньому музеї.
- 3 Бехутрий М. Академік живопису: М.Самокиш і Харків. – газетна вирізка з архівного фонду М.Самокиша (донині неформованого) у Харківському художньому музеї.
- 4 Зокрема, Г. Портнов вказує невірні дати створення картин «Табун білих рисистих маток на водопої» – 1890 і «Четверня на повороті» – 1900, натомість як вони були написані художником у 1889 році. А у 1900 твір «Четверня на повороті» вже був виставлений одним з колекціонерів, який придбав її дещо раніше, на конкурс в Парижі, до того ж без відома М.Самокиша.
- 5 Портнов Г. Николай Семенович Самокиш. – М.: Советский художник, 1954. – с.12.
- 6 Портнов Г. Николай Семенович Самокиш. – М.: Советский художник, 1954. – с.13.
- 7 Портнов Г. Николай Семенович Самокиш. – М.: Советский художник, 1954. – с.24.
- 8 Немцова В.С. Творческое кредо Н.Самокиша – мастера батального жанра // Галерея искусств. – № 7-8, 2008. – 31 с.
- 9 Амелина Лариса. Не только романтик войны // Антиквар. – №3(44). – 2010. – с.62.